

פרשת תרומה: כיצד מותר לקשור את הנעליים בשבת

בס"ד

פתיחה

בפרשת השבוע מרחיבה התורה בעשיית המשכן, ומספרת שחלק מהיריעות היו עשויות 'מעורות תחשים': "וְעָלְתָּ אֵילָם מְאֻדִּים וְעָלְתָּ תַּחְשִׁים וְעַצֵּי שִׁטִּים". מהו תחש? הגמרא במסכת שבת (כ"ב ע"ב) כותבת, שחיה זו קרן אחת הייתה לה במצחה, היא נזדמנה למשה בדרך לא רגילה למדבר, ועורה מורכב ממספר צבעים - ולא ידעו חכמים להחליט האם הוא חיה או בהמה. ובלשונה:

"מאי הוי עלה דתחש שהיה בימי משה? אמר רבי אלעא אמר רבי שמעון בן לקיש, אומר היה רבי מאיר: תחש שהיה בימי משה בריה בפני עצמה היה, ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא, וקרן אחת הייתה לו במצחו, ולפי שעה נזדמן לו למשה, ועשה ממנו משכן ונגנז."

חלק מהחוקרים רצו לומר שכוונת התורה לג'רפה, שעורה צבעונית, ויש לה קרן קטנה בראש. למרות שכיום לא נהוג לאכול את הג'רפה (וצריך שחומרי המשכן יהיו כשרים) כפי שראינו בעבר (נח שנה א'), אין מחלוקת בין הפוסקים על כך שיש בג'רפה את סימני הכשרות הנצרכים, והסיבה שלא אוכלים אותה היום טמונה במחלוקת הפוסקים האם צריך מסורת שאכלו את אותה החיה בעבר. עם כל זאת, כשם שבפרשני המקרא אין הסכמה בזיהוי התחש כך גם בחוקרים, ויש הסוברים שמדובר בגירית או ביונק ימי.

כפי שממשיכה התורה ומתארת, את יריעות המשכן קשרו אחת לשנייה באמצעות קרסים. בעקבות כך הפעם נעסוק במלאכת קושר ובשאלות, מה נחשב קשר אומן וקשר של קיימא האסור בשבת, כיצד יש לקשור את הנעליים בשבת, והאם מותר לפתוח את הקשר של השקית שבתוכה נמצאת החלה¹.

קשר הספנים

אלו קשרים אסורים? הגמרא במסכת שבת (ק"א ע"ב) כותבת, שישנם קשרים שהעושה אותם בשבת עובר על איסור דאורייתא, יש שבאיסור דרבנן, ויש מותרים לכתחילה. האסור מדאורייתא, הוא למשל הקשר שבאמצעותו קושרים את החבל לספינה. האסור מדרבנן, הוא הקשר שבאמצעותו מחברים את הספינה לרציף, והמותר לכתחילה הוא הקשר בו אשה קושרת את הסינר שלובשת. הגמרא ממשיכה ומביאה דוגמאות נוספות, יש סנדלים שאסור מדאורייתא לקשור את החוט שלהם בשבת, כמו סנדל הרצענים, יש שקשירתם מהווה איסור דרבנן, ויש שמותרים לכתחילה, כמו הסנדל של בני מחוזא. כיוון שהגמרא לא מגדירה בפירוש איזה קשר אסור מדאורייתא אלא רק מהווה דוגמאות, דבר זה הוביל למחלוקת הרא"ש והרמב"ם.

דעת הרא"ש

הרא"ש (טו, א) פירש, שחומרת הקשר תלויה במשך הזמן שהוא קשור - ככל שהקשר נעשה ליותר זמן, כך איסורו חמור יותר. כאמור הגמרא כותבת שקשר שאשה קושרת את סינרה מותר לכתחילה, הקשר שאיתו קושרים את הספינה לרציף אסור מדרבנן, וקשר שאיתו קושרים את החבל לספינה אסור מדאורייתא, נחלקו הפוסקים בכמה זמן קשירה עוברים על דרבנן ודאורייתא:

א. **האורחות חיים** (שבת ס' קו) כתב, שאם מתירים את הקשר בו ביום אין בכך איסור, אם מתירים אותו תוך שבוע יש בכך איסור דרבנן, ואם מתירים אותו לאחר שבוע יש בקשירתו איסור דאורייתא. כדעה זו פסק גם **הט"ז** (שיז, א), ולכן כפי שנראה להלן בשביל שלא יהיה איסור בקשר על גבי עניבה, פסק שצריך להתירו בו ביום. ובלשונו:

"במרדכי כתב ובלבד שלא יעשה קשר למטה מן העניבה כלל, אלא יעשה ב' עניבות זה על גבי זה. ונראה לי דהך דנוהגין בו היתר, היינו בקשר העומד להתיר ביומו, שאין חומרתו אלא מצד שמא הוא מעשה אומן וכמו שכתב הרמ"א בסעיף א', אבל באין עשוי להתיר ביומו כגון בלולב וכיוצא בו אסור אלא אם כן עשה ב' עניבות זה על גבי זה."

ב. **הבית יוסף** (או"ח שיז) הבין בדעת **הטור**, שרק קשר העשוי לשבוע ומעלה נחשב קשר האסור מדרבנן, וקשר העשוי לעולם נחשב קשר האסור מדאורייתא. גם **הביאור הלכה** (ד"ה שאינם), על אף שכתב שמעיקר הדין הלכה כדעת הט"ז, נקט שבמקום צורך אפשר לסמוך על שיטה זו.

דעת הרמב"ם

הרי"ף (מא ע"ב בדה"ר) ו**הרמב"ם** (שבת י, א) חלקו על הרא"ש, ופסקו שלא די בכך שהקשר יהיה לזמן ארוך וכהבנת הרא"ש, אלא גם צריך שהוא יהיה קשר אומן. אם רק אחד מהתנאים מתקיים יש בכך איסור דרבנן, ואם אף אחד מהם לא מתקיים כלל - אין איסור באותו הקשר. מה נחשב קשר אומן? נחלקו הפוסקים:

א. **ערוך השולחן** (שיז, א) כתב, שקשר אומן כשמו - 'שבעשיית הקשר יש איזו אומנות שההדיוט לא יכול לעשות'. ב. **הט"ז** (שיז, א) התקשה לפרש כך, שהרי אם 'קשר אומן' הוא קשר שרק אומן יכול לעשותו מסתמא מדובר בקשר העשוי לאורך זמן, אבל אם אכן כך, כיצד ייתכן מצב של 'קשר אומן' שאינו 'קשר שאינו עשוי לאורך זמן'?

לכן פירש, שקשר אומן, הכוונה לקשר הקשור חזק ויציב שלא דווקא אומן יכול לעשותו, אלא כל אדם. לכן מצד אחד, מדובר בקשר חזק שנחשב מעשה אומן, ומצד שני, בגלל שאנשים עושים קשר חזק אפילו לזמן קצר ישנו מצב בו הקשר הוא קשר אומן, אך עשוי לזמן קצר. ובלשונו:

"ובשל קיימא החילוק הוא בעצם הקישור היאך הוא, דאם הוא מעשה אומן ממילא הוה חזק מאד אז חייב ואף באינו של

¹ דנו הפוסקים בשאלה, מה ההבדל בין קושר לתופר, הרי בשניהם מחברים דבר למשנהו. **ערוך השולחן** כתב, שבקושר מחברים בצורה שאם ירצו להפריד, לא ייגרם נזק. לעומת זאת אם ירצו להפריד תפירה ייגרם נזק. משום כך כפי שנראה בהמשך, אחד התנאים ליצירת קשר הוא עשייתו לאורך זמן, כיוון שאפשר לפרק קשר ללא נזק, כדי שעשייתו תחשב מלאכה משמעותית, צריך שיהיה לו קיום לזמן (מנחת שלמה ב, א).

קיימא, מכל מקום כיון שהוא חזק אסור לכתחילה. ואם הוא מעשה הדין אינו חזק כל כ, אף על גב דהוא חזק שנעשה לקיום מכל מקום אינו חייב אלא אסור ואיסורא מיהא איכא כיון שנעשה לקיום."

גם מדברי **הסמ"ג** (לאווין סה) משמע שסבור כמו הט"ז, משום כך פסק שאסור לעשות קשר בראש חבל - כיוון שהוא נחשב קשר אומן ובפשטות לא מדובר בקשר שרק אנשי מקצוע יכולים לעשותו. כמו כן **השלטי גיבורים** פסק, שראוי שלא לעשות אפילו קשר על גבי קשר, שלמרות שלכאורה מדובר בקשר פשוט, ייתכן שמדובר בקשר אומן האסור מדרבנן.

להלכה

להלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א (שיז, א):

א. **השולחן ערוך** כהרגלו פסק כדעת הרי"ף והרמב"ם, שצריך את שני התנאים כדי להתחייב באיסור דאורייתא, קשר לזמן ועשוי כמעשה אומן, וכן פסק **הרב עובדיה** (חזון עובדיה שבת). ב. **הרמ"א** מעיקר הדין פסק כדעת הרא"ש שיש בקשר לזמן ארוך אסור מדאורייתא, אך הוסיף שנוהגים לחשוש גם לדעת הרמב"ם ולכן אסור לעשות גם קשר של אומן לזמן קצר. ובלשונם:

"קושר קשר של קיימא, והוא מעשה אומן, חייב, כגון: קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי רצועות, אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן, פטור. הגה: ויש חולקים שסבירא להו דכל קשר של קיימא, אפילו של הדין, חייבין עליו. וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן, מותר לקשרו לכתחילה, וכל קשר שאינו של קיימא, אם קשרו קשר אומן הרי זה אסור."

כמו כן הרמ"א פסק כהנבנת השלטי גיבורים שראינו לעיל, שיתכן שגם קשר על גבי קשר נחשב קשר אומן. ולפי הבנה זו עולה, שכאשר קונים למשל לחם בסופר וקושרים את השקית בקשר על גבי קשר - אסור להתיר הקשר בשבת, שכן כשם שאסור לקשור קשר בשבת כך אסור להתירו. מי שרוצה להוציא את הלחם יאלץ לקרוע את השקית - קלקול שהותר לצורך הוצאת אוכל.

אמנם, במקום צורך (לדוגמא שהחלה שנשאר בשקית תתיבש) מותר להתיר את הקשר משלוש סיבות: ראשית, יש שחלקו על חומרת הרמ"א, כמו **הברכי יוסף** (שם, דין א) ו**הרב עובדיה**. שנית, **החזון איש** כתב, שמכיוון שמדובר בחומרא בלבד, החמירו רק לקשור קשר כפול ולא להתירו. שלישית, גם לדעת הרמ"א, מדובר באיסור דרבנן שבמקום צער או מצווה מותר לעשותו.

קשר על גבי עניבה

יוצא שלמעשה, בין לדעת השולחן ערוך ובין לדעת הרמ"א, יש איסור לעשות קשר אומן. אך בעוד שלדעת השולחן ערוך נראה שאין איסור לעשות קשר על גבי קשר, לדעת הרמ"א יש בכך איסור. דנו הפוסקים, האם קשר על גבי עניבה נחשב קשר אומן:

א. **המרדכי** (רמז שפו) כתב, שדווקא עניבה על גבי עניבה מותר, אבל עניבה על גבי קשר אסורה. ראייה לדבריו הביא מדברי הגמרא הכותבת, שאם נפסק החבל שעל הדלי, מותר לקושרו - משמע לקושרו בלבד, ולא קשר על גבי עניבה. ב. **האגור** (סי' תסה), חלק ונקט שדווקא קשר על גבי קשר אסור, אבל עניבה כלל לא נחשבת קשר, לכן אין איסור לקשור עניבה על גבי קשר.

להלכה פסקו **הרמ"א** (שיז, ה) ושאר האחרונים כדעת האגור שאין בכך קשר אומן, אולם, במקרה בו מדובר בקשר הנעשה לזמן ארוך, יש בכך איסור מצד קשר של קיימא. כמה זמן הקשר צריך להיות קשור כדי שיהיה בכך איסור? כפי שראינו לעיל נחלקו בכך הט"ז והשולחן ערוך. לדעת השולחן יש להתירו תוך שבוע, ולדעת הט"ז צריך להתיר את הקשר תוך יום.

זמן פרטי או ציבור

שאלה נוספת שנחלקו בה הפוסקים, האם כאשר קובעים שקשר הוא נחשב קשר קיימא, מחליטים על פי האדם הקושר, ואם הוא יקשור קשר שבדרך כלל קושרים אותו לזמן ארוך לזמן קצר, הוא יהיה פטור. או שהולכים על פי מנהג העולם ודעתו של האדם הפרטי בטלה:

א. **הט"ז** (שם, א) פסק, שהולכים על פי דעתו של הקושר ולא אחרי מנהג העולם. ב. **המשנה ברורה** (ביאור הלכה ד"ה הקושר) חלק ופסק כדעת **הבית מאיר**, שכוונת הקושר אינה משנה, ואם מדובר בקשר שרגילים לעשותו לזמן ארוך - דינו כקשר של קיימא שלדעת הרא"ש אסור מדאורייתא, גם אם האדם .

ראייה לדבריו הביא מכך שהרא"ש הגדיר בעקבות הגמרא קשר ספנין כקשר של קיימא, אך אם דין זה תלוי בדעת הקושר וכפי שטען הט"ז, מדוע פשוט שקשר זה נחשב של קיימא?! יכול להיות שהקושר קשרו ליום אחד, ואז לדעת הרא"ש הקשר מותר לכתחילה, אלא וודאי שלא הולכים אחרי כוונת הקושר. ובלשוננו:

"אך זה אתפלא על הט"ז שכתב דלדעת הרא"ש הכל תלוי בדעת האדם הקושר לחוד, ולפי זה אפילו בקשר הגמלין והספנין אם דעתו בעת הקשר להתירו ביומו אין עליו שם קשר כלל, ולפי עניות דעתי צריך עיון גדול בזה, ונראה דבענין שלנו שדרך כל העולם לעשותו לקביעות לא אזלינן בתר דעתו, וכן כתב בספר בית מאיר."

ג. **הפרי מגדים** (אשל אברהם שם, ו) צעד במעין דעת ביניים. הוא התקשה, מדוע אסור לקשור ציצית שנפתח בה הקשר במקום בו אין ציצית אחרת? והרי למרות שמדובר בקשר אומן, הקושר יתכוון להתירו במוצאי שבת וכך יהיה מדובר רק בקשר האסור מדרבנן (שכן לא מדובר קשר קיימא), ואיסור דרבנן מותר במקום מצווה.

משום כך כתב לחלק, שכאשר מדובר בקשר שרגילים לקושרו לטווח ארוך, והאדם הקושר מחליט לקושרו לזמן קצר, אכן פעולה זו מועילה כדי להחשיב את הקשר כקשר שאינו של קיימא וכהנבנת הט"ז. לעומת זאת, כאשר מדובר בקשר שדרך קשירתו היא לזמן קצר וכמו קשר של ציצית, כיוון שזו דרך הקשירה מחויבים עליה מדאורייתא אפילו בקשירה לזמן קצר.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו²...

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com